

УДК 330.1

ГОРОДЕЦЬКА М.О., к.е.н.

м. Ніжин

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА УКРАЇНИ

***Анотація.** Досліджується сутність інформаційно-технологічної (постіндустріальної) моделі економічного розвитку. Аналізуються загальні тенденції формування виробничо-технологічних укладів і визначається місце України в системі цих укладів.*

***Ключові слова:** інформаційно-технологічна (постіндустріальна) модель, індустріальна модель, виробничо-технологічний уклад.*

***Аннотация.** Раскрывается сущность информационно-технологической (постиндустриальной) модели экономического развития. Анализируются общие тенденции формирования производственно-технологических укладов и определяется место Украины в системе этих укладов.*

***Ключевые слова:** информационно-технологическая (постиндустриальная) модель, индустриальная модель, производственно-технологический уклад.*

***Annotation.** There is the revelation of essence of information and technological (post-industrial) model of economic development in this issue. The general trends of shaping industrial and technological structures are analyzed and Ukraine's place in the system of these forms is defined.*

***Key words:** information and technological (post-industrial) model, industrial model, industrial-technological structure.*

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза надала країнам чергову можливість все змінити. Для України ця можливість проявляється в

оцінці кризи як позитивного явища з точки зору “перезавантаження” національної економіки на “трансформаційний” лад. Адже недаремно в перекладі з

грецької *krisis* – це рішення, поворотний пункт, різка зміна, крутий злам у будь-чому. Криза дозволяє виявити проблеми тактичного і стратегічного рівнів функціонування об'єкту, безвідносно до бажання суб'єкта. Тоді як рішення цих проблем цілком залежить від волі і бажання суб'єкта. Оскільки суб'єктність у даному випадку втілена в обличчі Української держави, а об'єктом перетворень виступає українська економіка, то цілком логічним є визначення стратегічних і тактичних задач, які проявилися в результаті каталізуючого впливу кризи.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень щодо сутності інформаційно-технологічної (постіндустріальної) моделі економічного розвитку суспільства. Завданням дослідження, відповідно до вказаної мети, є аналіз загальних тенденцій формування виробничо-технологічних укладів і визначення місця України в системі цих укладів.

Виклад основного матеріалу. Формування нового, а саме інформаційно-технологічного, способу виробництва – стратегічний напрямок розвитку Української держави. Характерними рисами інформаційно-технологічного способу виробництва є широка інформатизація виробництва і всього суспільного життя, переважання сучасних технологій та науково-технічних розробок у виробничій сфері, накопичення знань, а не матеріально-речових елементів виробництва. За даними ЮНЕСКО, в розвинутих країнах більше половини зайнятих у тій чи іншій формі приймають участь у процесі виробництва інформації, що створює умови для формування нового, інформаційного типу економічного зростання, однією з головних рис якого є продукування і використання інформації у якості як предмету, так і засобу праці. В науковій літературі висувається гіпотеза щодо четвертого великого розподілу праці на основі виділення інформаційної діяльності в особливу сферу суспільно-економічного життя [1, с. 25].

Домінантною моделлю сучасного економічного розвитку стає постіндустріальна (інформаційно-технологічна) модель, реалізація якої буде визначати головні закономірності і тенденції світового економічного поступу. Серед загальних рис цієї моделі – поступовий, але неухильний перехід від енергетичної до інформаційної основи, від матеріального до постматеріального суспільства, від системи експлуатації природи до системи використання людського розуму, від системи відтворення до системи творчості. Головним ресурсом життя стає сама людина, її "ментальний простір".

Постіндустріальне суспільство – поняття, яке виникло внаслідок розвитку теорії стадій економічного зростання так званого індустріального суспільства такими відомими американськими соціологами, економістами і політологами, як Д. Белл, З. Бжезінський, Дж. Гелбрейт, Г. Кан, А. Тоффлер та ін. Розглядаючи поступальний розвиток людства як соціальний прогрес, в основу якого покладено технічний прогрес,

вони зауважують, що залежно від рівня техніки в суспільстві послідовно домінують різні сфери економічної діяльності: спочатку аграрна, потім індустріальна, а нині – сфера послуг, де провідну роль відіграють наука й освіта. На кожній із цих стадій панівне становище посідають відповідні соціальні верстви: феодалі і священники – в аграрному суспільстві, підприємці й бюрократи – в індустріальному, вчені та фахівці (технократи) – на нинішній стадії економічного розвитку.

Перехід від однієї стадії до іншої зумовлюють не соціальні революції, а технологічні перевороти. І саме нова хвиля науково-технічної революції, що охопила людство впродовж останніх десятиліть, зумовила перехід від індустріального суспільства до більш розвинутого, яке різні автори називають по-різному: постіндустріальне (Д. Белл та ін.), технотронне (З. Бжезінський), надіндустріальне (А. Тоффлер), технократичне (Дж. Гелбрейт) тощо.

На даному етапі поєднуються постіндустріальна модель економічного розвитку (економічно розвинуті країни Європейського союзу, США, Японія), індустріальна модель (сучасна периферія, до якої належить і економіка України) та елементи доіндустріальних форм (найменш розвинені країни). Підрахунок спеціалістів свідчить, що рівня техніко-економічного розвитку, який був у США ще 30 років тому, Україна за самими оптимістичними прогнозами досягне лише через 15–20 років [2, с. 47].

З метою подальшого аналізу технологічного розвитку суспільства в цілому, й України зокрема, звернімося до економічної історії. Будь-яка технологія базується на використанні певних видів енергії і пристроїв, які її генерують і перетворюють. Спочатку були дрова і локомотиви, потім вугілля і парові машини, в подальшому – уран і атомний реактор. За прогнозами в подальшому будуть використовуватися нетрадиційні джерела і такі ж нетрадиційні енергоперетворюючі пристрої, як наприклад, вуглецевий двигун. Логіка і послідовність цього розвитку відповідають загальним тенденціям формування виробничо-технологічних укладів.

Сучасна концепція науково-технічного прогресу розглядає його як ланцюг виробничо-технологічних укладів, які, змінюючи один одного, забезпечують динамічний розвиток продуктивних сил суспільства. відрізняються складом провідних галузей, видами домінуючих енергоносіїв, конструкційних матеріалів, спеціального обладнання, засобами транспорту, зв'язку та ін. Всі складові технологічних структур взаємопов'язані, а тому трансформація однієї чи декількох з них потребує майже синхронних змін інших. Якщо хоча б один з компонентів цих структур відстає від інших, то гальмується рух всього виробничо-технологічного укладу. Саме це відбувалося з економікою України.

Перший виробничо-технологічний уклад науково-технічного прогресу пов'язаний з розвитком електроенергетики та електротехнічного машинобудування. До основних економічних наслідків розвитку цього укладу

необхідно віднести: механізацію основних технологічних процесів, що передбачало споживання великої кількості сталі, прокату, інших засобів промислового виробництва; головний енергоносій – вугілля, а головний вид транспорту – залізниця; видобуток великої кількості вугілля та сировинних ресурсів, виробництво маси універсальних станків, засобів транспорту (паровозів, вагонів, пароплавів); швидка урбанізація і зростання чисельності кваліфікованих кадрів.

Другий виробничо-технологічний уклад отримав свій розвиток у першій чверті ХХ століття, коли на фоні загальної концентрації виробництва все більшу роль почали відігравати хімічна промисловість, автомобілебудування, телекомунікації. Але допоки не відбулася перебудова виробництва, діяли старі технології і нові галузі розвивалися доволі повільно. Лише в 30-ті роки після економічної кризи, яка виникла внаслідок того, що старий виробничо-технологічний уклад вичерпав свій ресурс, а його капітал знецінився, був відкритий шлях до нового. Головними економічними наслідками розвитку другого укладу були: значні модифікації в сировинній і паливно-енергетичній базі, якості технологічного обладнання; збільшення частки нових конструкційних матеріалів, якісних сталей та ін.; широке розповсюдження середньої освіти, зростання рівня кваліфікації і культури виробництва; розгортання масового виробництва з певною технологією – автомобілів, електроапаратури, побутової техніки та ін.; у сільському господарстві відбулася “зелена революція”, яка сприяла виробництву продукції рослинництва і тваринництва.

Зміни, що відбуваються в сучасному світі, дозволяють стверджувати про початок розвитку четвертого виробничо-технологічного укладу (постіндустріального). Про це свідчать впровадження у виробництво біотехнології, нейрокомп’ютерів, найновіших засобів інформаційного забезпечення, що буде сприяти переходу суспільства на якісно новий етап його соціально-економічного розвитку.

Виходячи з домінування того чи іншого виробничо-технологічного укладу, всі країни світу можуть бути поділені на три групи: високо індустріальні; ті, які розвиваються; ті, які знаходяться на стадії стагнації. Україна на сучасному етапі свого розвитку знаходиться між країнами другої і третьої групи. Панівним виробничо-технологічним укладом для неї є другий уклад, хоча і перший не зійшов зі шляху її розвитку. Що стосується третього укладу, то він проявляється лише в окремих галузях виробництва (космічна техніка). Такий стан України обумовлений тим, що за роки радянської влади (навіть в повоєнний період) головна увага приділялась розвитку першого укладу. Виникали виробництва, які базувалися на універсальному обладнанні по обробці металу, використанню низькоякісних видів сталі та вугілля. Спроби зробити наголос на розвиткові нафтової, газової, хімічної промисловості, зіткнувшись з проблемою сировини та енергоносіїв, не отримали підтримки. Величезний комплекс

вугільно-металургічної промисловості, створений ще в роки індустріалізації, панує в промисловості України і в теперішній час. Важка промисловість і паливно-енергетичний комплекс складають біля 70% потужностей її промисловості. Відтворення старих технологій потребує значних матеріально-технічних затрат і зусиль суспільства, хоча віддача від цього невелика.

“Українське” технологічне сьогодні потребує прискореного руху в напрямку комплексного освоєння третього виробничо-технологічного укладу. Адже в США, Японії, Західній Європі, деяких країнах Південно-Східної Азії в інформатику інвестується більше коштів, ніж в такі сфери, як енергетика, сировинні та навіть переробні галузі. Сектор послуг у найбільш розвинених країнах складає 70-75%. [3] Саме ці країни і будуть мати переваги в побудові інформаційно-технологічної моделі економічного розвитку, яка базується на формуванні четвертого, постіндустріального виробничо-технологічного укладу.

Обмеження глобального завдання трансформації суспільства вузькими рамками “ринкових реформ” є принципово хибним. А їх безсистемне та непослідовне впровадження тим більше не призводить до реструктуризації й технологічного переоснащення економіки, підвищення її ефективності. Головним наслідком є створення виняткових можливостей для збагачення “нових українців” та прискорене безпрецедентне розшарування суспільства, що також супроводжується руйнацією економічного та технологічного потенціалу країни.

В умовах, коли значна частина багатства та влади зосереджена в руках кланово-корпоративних структур, держава не бореться з монополізмом, а конкурентне середовище є нерозвиненим, ринкові механізми не виконують регулятивної функції – головної ролі ринку. Реалізація а ні м’яких кейнсіанських, а ні жорстких монетаристських рецептів в економічному середовищі, що не реагує згідно класичних теоретичних постулатів, не можуть вивести і не виводять економіку України з кризи. Натомість, їх впровадження в умовах безсистемності “ринкових реформ” має навіть деструктивні наслідки.

Зокрема, штучна фінансова стабілізація призвела до того, що в тенета всеохоплюючої платіжної кризи потрапили навіть ефективні підприємства, невпинно скорочуються внутрішні інвестиції, прискорилося руйнування інвестиційної системи. Так само, економічна політика держави сприяє розриву між низькорентабельним й неплатоспроможним виробничим сектором економіки та високорентабельним торговельно-фінансовим посередництвом, а також катастрофічному розриву між споживанням та накопиченням.

Висновки. З метою комплексного освоєння третього виробничо-технологічного укладу тактичними задачами Української держави в сфері державних фінансів, банківській системі, на фондовому ринку, в судочинній системі, в соціальній сфері повинні бути: прийняття реалістичних, збалансованих державних

бюджетів; наведення порядку в публічних фінансах; поновлення економічно ефективного кредитування реального сектору економіки; розвиток платоспроможного внутрішнього ринку; забезпечення позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу; переорієнтація експортних виробництв на внутрішній ринок; стабілізація національної валюти; стабілізація банківського сектору і повернення довіри до банків; реалізація великих інфраструктурних проектів; впровадження антикорупційних стандартів і процедур; проведення податкових, бюджетних, судових, освітніх реформ; впровадження енергозберігаючих технологій; модернізація житлово-комунального господарства; вдосконалення розвитку агропромислового

комплексу; пріоритетне фінансування передових науково-технічних розробок. Усе це буде сприяти заміщенню старих виробничих потужностей (металургія, хімія, гірничо-видобувна промисловість) високотехнологічними виробництвами і виробництвом послуг, забезпечить високі щорічні темпи економічного зростання, дозволить наблизити стандарти і якість життя в Україні до передових світових позицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка зарубіжних країн / за заг. ред. А.С.Філіпенка. – К.: Либідь, 1996. – С. 11-39.
2. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку / Економіка України. – №2 / 2007. – С. 45-52.
3. [http: // qeopub.narod.ru/](http://qeopub.narod.ru/)